

Nona aetas

*Nona aetas agitur, peioraque saecula ferri
temporibus, quorum sceleri non invenit ipsa
nomen et a nullo posuit natura metallo.*
(Juv. Sat. XIII. 28—30)

Florus, római történetíró Róma alapításának 900. évfordulója kapcsán megírta Róma rövid történetét, s ebben a munkájában a római nép történelmének szakaszait az emberi élet korszakaihoz hasonlítja. Havas László, Florus organikus történet szemléletével foglalkozó munkáiban vizsgálta ezt a szemléletmódot több írásában is¹. Nem idegen a gondolat a kortársaktól sem, így ismerhette ezt a felfogást a szatírákíró Juvenalis is, aki Solónhoz² kapcsolódva, — öszerinte az emberi élet nyolc korszakra osztható fel —, a maga züllött, erősen hanyatló időszakában lévő korát, *nona aetas*-nak minősíti. Annyira silány, elfajult kor ez, amelynek megjelölésére már maga a természet sem talált kellőképpen értéktelen fémeket.

Több publikáció³ is foglalkozott már az idézett juvenalisi szöveghely magyarázatával, de a kérdés máig sem tekinthető minden kétséget kizáróan tisztázottnak. Az idézett helyvel kapcsolatos viták egy részét a szöveghagyományozás indította el. A kérdéses kifejezés maga a *nona*, amely a különböző kódexekben más-más változatban maradt fenn. Ilymódon olvasható helyette *non*, *nonne*, egy kódexben *nunc*,⁴ a kézirati hagyományban zömmel a *nona*

---

¹ Floriana. Atheneum 67 (1989) 28—33, lásd még Cicero és Róma alapításának hétszázadik évfordulója. In: Cicero öröksége. (Szerk. Havas László), Debrecen 1995, 45—59. Vö. még L. Bessone: Róma „életkorai” Cicerótól Florusig. uo. 251—260.

² Grangeus: „*Suspiciabatur Iuvenalem mundo tot aetates, sive earum potius mutationes, in septennia descriptas, tribuisse, quot Solon assignaverit homini, cuius nona aetas langueat, et infirma sit. Solonis Fragm. apud. Clement. Alexand. Strom. VI 16. pag. 814. ed. Potteri et Philon de mundi officio, lib. 1.*”

³ Horváth István Károly: Egy szó két betűje a Juvenalis filológiában. AntTan 13 (1966) 127—141. Uo. Borzsák István: Nona aetas. A juvenalisi szöveghagyományozás kérdéséhez. Lásd még, Acta Classica Univ. Debrecen. 2 (1966) 63—72. Horváth I. K. állásfoglalása a kérdéssel kapcsolatban elhangzott 1964-ben, a leningrádi kongresszuson, majd megjelent a Juvenalis szatírák két nyelvű kiadásának bevezető tanulmányában (Akadémiai Kiadó Bp. 1964), ill. a kongresszusi kötetben, Anticsnoe Obsesztvo, Moszkva, 1967, 378—383. Újabbban ugyanerről a kérdéstről M. J. Mc. Gann: Juvenal's ninth age (XIII 28) Hermes 96 (1968) 509—514.

⁴ Egyedül a Codex Pithoeanus Montepessulanus 125 (saec. IX P.) hozza a *nunc* olvasatot, egy még 9. századi *manus secunda* a *nunc*-ot kijavította *nona*-ra.

található, ezt a variánst fogadják el a modern szövegkiadások⁵ is. A szöveg értelmetlen lenne, ha a *non* olvasatot fogadnánk el, másrészt az *-a ae-* szomszédtság miatt (*nona aetas*), az a kiesése típushibának tekinthető. A *nunc*⁶ variáns egyrészt nem illik bele a szövegösszefüggésbe, másrészt elképzelhetetlen, hogy a *nunc* olvasatot cserélték volna fel a *nona*-val, csakis megfordítva lehetséges, nevezetesen a rejtélyes, meg nem értett jelentése miatt. Ugyanígy látja a kérdéses juvenalisi sort M. J. Mc. Gann is. „It seems better to suppose that a very puzzling *nona* was changed to an obvious *nunc* at the cost of some syntactical awkwardness than this awkwardness led to the substitution of word used in so recondite a way that it has no real parallel in ancient literature and remained unexplained until the nineteenth century”⁷. Mc. Gann véleménye is az, hogy a *vita tisztázásakor a lectio difficilior* elvét kell követni.⁸ Ellentmond továbbá a *nunc* olvasat elfogadhatóságának a *-que* simuló kötőszó értelme is a jelzett sorban, ugyanis ennek esetünkben az a funkciója, hogy az *aetas* jellemzésére felhözött jelzőket összekapcsolja, ugyanis mind a *nona*, mind pedig a *peioral/quel* az *aetas*ra vonatkoztatható, vagyis kilencedik korszak, és silányabb még a *vas/korszak/nál* is. Érdekes módon Mc. Gann állásfoglalása megegyezik Horváth István Károly meggyőző erejű érvekkel alátámasztott vitacikkének konkluziójával,⁹ bár erre a szerző nem hivatkozik. Ha tehát elfogadjuk a *nona* szövegvariációt, amit nyilvánvalóan az egyik másoló változtatott meg a kéziratban *nunc*-ra, mivel a *nona* jelentését nem értette, ez esetben a *nona aetas*, vagyis a „kilencedik korszak” értelmét kell vizsgálnunk.

Az ókori Rómában többféle korszakbeosztási szisztémát is ismertek, és alkalmaztak, pl. Róma fennállásának évforduló számításaihoz, avagy éppen a *ludi saeculares* megrendezéséhez, ílymódon a vitatott juvenalisi sort magyarázó kutatók is számos variációval próbálkoztak.¹⁰ Ezeket a próbálkozásokat jóllehet nem vethetjük el egyértelműen, azonban az is pusztán feltételezés, hogy Juvenalis ismerhette ezeket, s még inkább hipotézis értékű állítás, hogy ezek bármelyikét alkalmazta is. Horváth István Károly rendkívül találó megállapítását idézve: „Juvenalis szatíráiból a legnagyobb erőfeszítéssel és jószándékkal

⁵ U. Knoche: *D. Junius Juvenalis Saturae*, München 1950; W. V. Clausen A. Persi Flacci et D. Junii Juvenalis *Saturae*, Oxonii, MCMLIX; Pierre de Labriolle és Francois Villeneuve: *Juvenal: Satires*. Paris 1921; J. Ferguson: *Juvenal the Satires*. New York 1979; lásd még E. Courtney: *A Commentary on the Satires of Juvenal*. London, 1980, 541. lap — a kommentátor szintén a *nona* olvasatot fogadja el.

⁶ Lásd még Borzsák I. cikkét a 3. jegyzetben, amelyben a *nunc* olvasat mellett érvel.

⁷ Lásd Mc. Gann idézett cikkét a 3. jegyzetben.

⁸ Lásd még Mc. Gann érvelését i. m. 511—512.

⁹ Horváth I. K. i. m. 3. jegyzet.

¹⁰ Suda lexikon s.v. Sulla: Az etruszk jósök kijelentették, hogy a csodajel, a fajták kicserélődését jelzi. Ui. — mondták az embereknek az életmódjuk, szokásaik alapján nyolc különböző fajtája van, és az istenek mindegyiknek juttatnak egy-egy időszakot, miközben a Nagy Év körforgása befejeződik. S az első korszak befejeződését ill. a következő kezdetét a földön vagy az égen feltűnő csodajel vezeti be, ebből azután az e téren jártas emberek rögtön tudják, hogy új utat és életmódot követő emberek születtek, és hogy az istenek ezeket jobban kedvelik, mint a korábban élőket”. Alkalmaztak száz évnél hosszabb, ill. rövidebb számítási szisztémákat is. Lásd még, Horváth I. K.: Etruszk saeculum számítás továbbélése a rómaiaknál. *AntTan* 14 (1967), 254—256; Jacques Heurgon: The date of Vegoia's prophecy. *JRS* 49 (1959) 41—45.; Hahn I.: Zur Interpretation Vulcatius — Prophetie. *Acta Ant. Hung.* 16 (1968) 239—246.; vö. még Hahn I.: A Murena összeesküvéstől a százados ünnepekig. *AntTan* 30 (1983) 61—70.; lásd még Hahn I.: Róma istenei. Bp. 1975. 129 skk.

sem lehet kihámozni valamilyen filozófiailag megalapozott, egységes morális világnézet nyomait, sőt ellenkezőleg: könnyedén, félvállról intézte el a legfontosabb kérdéseket is, egyformán negligálva a cinikus, epikureus, sztoikus erkölcsant”.¹¹ Ezzel a megállapítással messzemenően egyet lehet érteni, továbbá nem szabad figyelmen kívül hagynunk a *nona aetas* értelmének tisztázásakor azt a tényt sem, hogy Juvenalis költő volt, és elsősorban költő, így nem kérhetünk számon tőle sem történetírói hitelességet, sem pedig teoretikus pontosságot. Hiábavaló tehát a kilencedik korszak jelentését kutatni pontosan, évszámokkal behatárolt, meghatározott korszakolásban, még akkor sem, ha akadna olyan, amelyekbe beleilleszthető lenne. A költői szabadságot mindenkor tiszteletben kell tartanunk.

A költőnek a saját koráról adott leírása, amit nagyon is sötét színekkel festett, gúnyolva a társadalom hibáit, a megromlott erkölcsi viszonyokat, bírálja az általános hanyatlást, kesernyés, gúnyos, olykor cinikus mellékízzel, mindez az adott korszak pontos képe, egyben a szatíraköltő mélységes pesszimizmusának is bizonyítéka. A „kilencedik korszak” filymódon saját korának minősítése, arra a példátlanul lezüllött nemzedékre utal, amely oly mértékben lealacsonyodott, hogy ennél rosszabb már nem is jöhet. Hasonló kiábrándultságot tükröznek a magyar költő, Kosztolányi Dezső következő sorai is: „Oly mélyre estünk, hogy nem hullhatunk már / nincs is magas és nincs számunkra mély” (Magyar költők sikolya Európa költőihöz 1919). Hogy Juvenalis valóban így látta korát, ezt alátámasztja az első szatíra következő gondolata is: *Nil erit ulterius quod nostris moribus addat / posteritas: eadem facient cupientque minores, / omne in praecipiti vitium stetit ...* (I, 147—149). Inkább az emberi nemzedékek általános hanyatlásának a legszemléletesebb illusztrálása ez, mintsem egy pontosan meghatározott időszak a mitikus világkorszakok sorozatában.

A különböző vallási elképzelések természetesen ismertek voltak a Juvenalis korabeli Rómában is, de az nem igazolható, hogy ezekből ő bármit is felhasznált volna, bár bizonyára ismerte őket. Ezen nézetek elterjedtségére Horváth István Károly is utal, miszerint Tacitus, Florus és Juvenalis (a három kortárs), nem véletlenül foglalkozik a világtörténelem megújulásának Traianus uralkodásával kapcsolatos olyan problémáival, amelyek a tömegekben egyre inkább eluralkodó vallásos-misztikus gondolkodás, és az ezt széles körben terjesztő „próféták” működésére kialakultak.

Augustus még le tudta küzdeni a nehézségeket, tudott „aranykort” teremteni, de az utána következő időszakot már a hanyatlás jellemzi, s az ebből való felemelkedést Traianus uralkodásától várják. Ilymódon a *nona aetas* misztikus felfogása összekapcsolódott a nyolcszázéves Róma történeti-kronológiai értelmezésével, amely magában hordozta egy harmadik aranykor felfogását, egy korszakforduló várását, természetesen a szatíraköltő szkeptikus értelmezésében, egyben kesernyés gúnyolódását saját korának lezüllött állapota, egyben az emberi faj általános hanyatlása miatt.

---

¹¹ Lásd még a kétnyelvű Juvenalis kiadás bevezető tanulmányát, 11 skk. Számos korvontkozást hoz még munkájában J. Gérard: *Juvenal et la réalité*. Paris 1976, de a *nona aetas*-ra nem tér ki. Érdekességként megjegyezném azonban, hogy Barna Ignác az 1876-ban megjelentetett kétnyelvű kiadásában természetesnek vette a *nona* olvasatot, fordítása a következő: *Roszbabb kort élünk — e kilencediket mai napság / mint maga a Vas idő; ennek gagságaihoz mért / fémet a természet jellemzésére nem is szült.*